

'Afacanlık' deyip geçmeyin

Doç. Dr. Bilge SELÇUK - Koç Üniversitesi Çocuk ve Aile Çalışmaları Laboratuvarı Direktörü - Psikoloji Bölümü

04 Nisan 2016 - 09:14:00

'Afacanlık' deyip geçmeyin

Çocuğumuzun başkalarına zarar veren hareketlerini görmezden gelmek, yalan söylemesini veya kendine ait olmayan eşyaları almasını, yani çalmasını geçici çocukça davranışlar olarak görüp önemsememek yanlış olur. Çünkü hepsinin devam etme ve davranış problemine dönüşme riski var. Erken sinyal veren sorunların önemsenmesi ve bir uzmana başvurulması, problemin yerleşmeden çözülmesini kolaylaştırır. Ergenlikte ilk kez ortaya çıkan davranış problemleri çoğunlukla o yaş dönemine aittir ve geçicidir, ama çocuklukta ortaya çıkanlar göz ardı edilirse süreklilik gösterme ihtimali daha yüksek oluyor.

Bugün çocuğunuzun başkalarına zarar vermesi sizi o kadar da rahatsız etmiyor olabilir, afacanlık deyip geçiyor, çocuğunuzun baskın karakter olduğunu düşünerek içten içe hafif bir memnuniyet dahi duyuyor olabilirsiniz. Bu çok da seyrek karşılaştığımız bir durum değil. Ama bugün zararsız gördüğünüz bu davranışların ilerleyen dönemlerdeki sonuçları sadece çevresi için değil, kendisi için de birçok bakımdan olumsuz olabilir.

Başkalarına zarar veren davranışların devam etmesi, başta değilse de bir süre sonra çocuğunuzun arkadaşları tarafından dışlanmasına sebep olur. Birlikte oynayabildikleri, zaman geçirebildikleri ise büyük oranda kendisi gibi yıkıcı davranış gösteren çocuklardan oluşacaktır ki, bu arkadaşlıklar onun rahatsız edici davranışlarını pekiştirecek, problemin boyutlarının büyüme ihtimalini artıracaktır.

Okul ortamıyla başlayan bu sorunlar ve riskli çevre başka ortamlarda da devam edebilir, iş hayatını da içine alarak tüm yaşama etki edebilir. Bu durumda çocuğun sadece etrafına zararı dokunduğunu, kendi içinde aslında mutlu ve sağlıklı olduğunu düşünmek yanlış bir bakıştır. Depresyondan kaygıya bir dizi duygusal problem bu sıkıntılı sosyal tabloya eşlik edebilir. Dolayısıyla başkalarına zarar vermedeki ahlâki problemleri bir yana bıraksak dahi, çocuğunuzun kendisi de başta pek önemsenmemiş olan bu sorunlu davranışlarından zarar görür.

Bu sorunlar oluşmadan önlemek mümkün

Ama iyi tarafından bakalım: Anne-baba olarak, çocuğunuzun bu sorunları yaşamasının önüne geçmeniz mümkün. Çocuk yetiştirmek önemsemeyi, zaman ayırmayı, üstüne düşünmeyi ve özenli davranmayı gerektiriyor. Diyebilirsiniz ki, “ben yanlış bir şey yapmadığım halde çocuğum daha küçüklüğünden beri böyle afacandı, hareketliydi ve söz dinlemezdi.” Diyebilirsiniz ki, “sorun benden kaynaklanıyor olsa kardeşi de öyle olurdu, demek ki bu çocuğun yapısı böyle.” Bu argüman kısmen doğru olabilir ama kısmen değil, neden?

Çünkü çocuklar belli özelliklerle, belli yatkınlıklarla doğarlar. Bazılarını daha ilk günlerden itibaren fark edebildiğimiz bu özelliklere mizaç deriz. Davranış problemlerinin büyük kısmı, çocuğun mizacına uygun olmayan çocuk yetiştirme davranışlarına bağlı olarak gelişir. Hiçbir mizaç özelliği kendi başına bir davranış problemi ile sonuçlanmaz. Örneğin, çocuk küçücükken bile heyecanlı, coşkulu, taşkın diyebileceğimiz kadar hareketli ya da çabuk kızıyor olabilir ama doğru ebeveynlik ile bu mizaç özelliklerinin olumsuz davranışlara yol açmamasını sağlamak mümkün.

Aynı davranışın etkileri her çocukta farklı olabilir

Ebeveynlerin aynı davranışları farklı mizaçtaki çocuklarına farklı şekilde etki ediyor. Daha içedönük, utangaç ve çekingen mizaca sahip çocuklarla; daha coşkulu, girişken olanların yarar gördükleri ebeveynlik davranışları farklılık gösterebilir. Çekingen ve içedönük çocuklar hassastır, cezaya duyarlıdırlar. Yani başka bir çocuğun rahatsız olmayacağı, dert etmeyeceği bir tonda söylenenler çekingen ve içedönük mizaçlı bir çocuğun üzülmesine, kaygılanmasına yol açar. Küçük yaşlarda dahi bu çocukların bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isterken, bir kuralı öğretmeye çalışırken bir kez söylemek veya yumuşak bir şekilde açıklama yapmak yeterli olabilir.

Coşkulu ve girişken mizaçlı çocuklar ise uzun açıklamalardan ziyade, istenen şeyin veya kuralın net şekilde birkaç kez söylenmesinden daha çok fayda görebilirler. Bu farklılık, çocukların dikkat kapasiteleri ve uyarıcılara karşı hassasiyetleri ile ilgilidir. Ünlü kişilik kuramcısı Allport’un bilinen bir sözü vardır:

“Tereyağını eriten ateş, yumurtayı katılaştırır.” Bu söz iki farklı yapının maruz kaldığı aynı çevresel unsurdan nasıl farklı etkilendiklerini anlatıyor.

Kısacası çocuk yetiştirmek, diğer tüm insan ilişkileri gibi iki canlının etkileşimine dayalıdır, tek taraflı değil. Davranışlarınızın büyük kısmının etkisi çocuğunuzun mizacına göre değişebiliyor. Çocuğun mizacını tanımak, davranışlarınıza nasıl tepki verdiğini gözlemlemek ve buna göre tutumlarınızda gerekiyorsa

değişiklik yapabilmeniz önemli. Bu da zaman, dikkat ve özen istiyor. Ve en başta da motivasyon, yani niyet. Ama zaten çocuğunun iyiliğini istemek ve bunun için elinden gelenin en iyisini yapmak, anne-babaların en doğal görevi ve sorumluluğu değil mi?